

Jeremy Naydler: The Future of the Ancient World

(Toto je jakýsi mnou pořízený „výcuc“ z knihy. Prosím nešířit. Všechny práva jsou u Jeremy Naydlera a Jana Bílého.)

Náš vztah k dřívějším dobám, speciálně ke kulturám Mezopotámie, Egypta, Řecka nebo starého Říma je také vztahem k částem naší vlastní psyché, na které jsem již zapomněli. Nicméně zájem, který jevíme nyní o tyto kultury – především zájem o starověký Egypt – dokazuje, že tyto naše psychické kvality v nás stále žijí a že, možná právě nyní, touží po artikulaci a znovuprožití. A nejen to. Zdá se, že to, co jsem ztratili – to co jsem vyměnili za „náš“ přístup k realitě, se nyní dožaduje naší pozornosti a integrace do našeho vnímání. Není to o návratu do starých časů a ke starému vědomí, ale o oživení té části, kterou tak dobře znali například právě Egypťané – o presenci božského v naší mysli a o propojení této části s naším nadhledem a racionálním odstupem mysli od přírody, hvězd, bohů a bohyň.

I. První část – Dál, než kam oko dohlédne (Beyond What the Eyes Can See)

1. – Znovunabytí sluchu.

„Srdce dělá ze svého nositele buď naslouchače nebo hluchého“ (Ptahotep)

Tato esej popisuje historický proces nahrazení sluchu a naslouchání okem a viděním. Tím se to druhé stalo primární metaforou lidské mentální činnosti. Tvrdí, že znovunastolením sluchu namísto zraku coby základu pro náš vztah ke světu bychom mohli získat více otevřenosti, zodpovědnosti a přímého spojení k přírodě.

Naše orientace na zrak zde ovšem nebyla vždy. Tak například v Sumerské říši, která kvetla na území Iráku mezi pozdním čtvrtým a raným třetím tisíciletí př.nl., bylo ucho ten orgán, který byl nejvíce spojován s rozumem (mind). Enki, sumerský bůh moudrosti, byl popisován jako ten, „jehož uši jsou široce otevřené“. A v popisu Inanniny cestu do podsvětí čteme, že „otevřela své uši tomu Velkému Dole“. I u Egypťanů platilo, že „Ten, kdo slyší, je bohem milován, ten, koho bůh nenávidí, je hluchý“. Ucho je fyziologicky vnitřnější orgán než oko (které také lze zavřít) a tak se hodí pro vnímání „vnitřnějších“ projevů než zrak, který ukazuje vždy jen *povrch* věcí.

Byli to Řekové, kteří poprvé upřednostnili oko před uchem. Homér popisuje „ostrozrakou“ Athénu, když tato intervenuje do života různých hrdinů. Kolem čtvrtého století BC bylo slovo „idein“ používáno jak ve významu „vidět“, tak i ve významu „znát“. Pro ně tedy bylo „uvidět“ identické s „poznat“. To je poznat i v zobrazování lidí v umění – v Egyptě například jsou postavy vždy stylizované, prakticky vždy podle kánonu, který určoval pozici nohou ze strany, hrudi z předu a hlavy opět z profilu, zatímco u Řeků je postava znázorňovaná tak, jak ji oko vidí. Nám se zdá, že Řekové se ve vývoji svého umění stali více „realističtí“, ale ve skutečnosti se nejedná o realismus, ale spíše o změnu vědomí – o změnu způsobu, jakým se *dívali* na svět. Přesto i Řekové stále ještě věděli, že skutečný vhled do věcí je víc, než je uvidět. (Mohli bychom uvést krásné slovo „zřít“, které navozuje pocit vstupu do věcí, pod povrch. Pozn.J.)

Dále Naydler popisuje nástup „Vizuálního totalitářství“, když např. Albrecht Dürer a renesanční umělci objevovali „exaktní“ zákony perspektivy, když byl objeven Anthony Van Leeuwenhoekem

jednoočkový mikroskop a Galileem dalekohled – to vše sloužící k „objektivizaci“ světa. Naydlerův úmysl však není zavržení oka, ale rehabilitace ucha. Pro diváka je svět „tam venku“, je více „to“ než „ty“ (thou). Naslouchání sugeruje obraz ticha (tak chybějícího v naší kultuře – Pozn.J.), kontemplace, je skutečně otevřením se našemu okolí. Vede nás k „naladění se“ na bytosti a věci, k pozornosti. Pokud se ovšem nyní čtenář ptá: „A co jiné smysly?“, odpovídá Naydler, že zatímco zrak svojí dominancí poněkud jiné smysly vylučuje, mimo-vizuální přístup ke světu naopak posiluje i hmat, chuť, čich a možná i onen „šestý smysl“. (Můj návrh by třeba byly konstelace se zavázanýma očima – Pozn.J.)

2. Srdce lilie

Tato esej se koncentruje na kritickou změnu v našem vnímání přírody, v tomto případě rostlinné říše. Dnešní „přírodovědecký“ popis lilie spojená s vnímáním této rostliny coby fyzického organismu, jehož struktura je determinována její DNA klade do kontrastu s hlubokou symbolikou lilie v antice a středověku. Naydler se ptá, který z těchto dvou přístupů k lilii se dostává hlouběji k její pravé podstatě?

3. Duše počasí

Podobně jako v předchozí esejí i zde vykresluje Naydler změnu ve vnímání počasí a všech povětrnostních elementů. Ve všech mytologiích hrají tyto elementy – déšť a bouře, blesky a hromy, sucho a sluneční světlo důležitou úlohu a jsou manifestacemi spirituálních sil. Některé z těchto sil dokonce požívají vážnost, která je vyvyšuje nad jinými přírodními jevy a spojuje s velkými božstvy – například oněch hromových – Baala, Dia, Jupitera či Thora. Jiné tyto spirituální síly jsou zase čistě „meteorické“ povahy jako například řečtí bozi větrů.

Od jisté fáze historického procesu však ztrácejí povětrnostní elementy ve vědomí lidí Evropy veškeré spojení se spirituálními silami a stávají se čistě racionálními, předpověditelnými procesy. Nicméně stále ještě mluvíme o „špatném“ či „dobrém“ počasí, popisujeme vítr jako krutý, jemný či hladící.

Ze všech povětrnostních fenoménů je to právě vítr, který byl považován za živoucí bytost a jehož existence je nejbližší oné hranice mezi fyzickým a spirituálním světem. Řecké slovo „*pneuma*“ označuje dech, dech života ve smyslu duše i vítr zároveň. Pneuma mělo psychickou či psychospirituální kvalitu. Totéž lze říci o egyptském hieroglyfu pro „plachtu“ značící také vítr i dech. Jak Egypťané, tak i Řekové měli pro různé větry různé bohy s rozličnými vlastnostmi.

Totéž lze říci i o renesanci, kde například Robert Fludd spojil větry se znameními zvířetníku a dvanácti archandělů. Každý z větrů stál také pod patronátem různých planet. Teprve v sedmáctém století se toto pojetí dostává pod kritiku nové mechanistické filosofie, která pomalu začala ovládat evropskou mysl. Začínají se objevovat první meteorologické měřicí přístroje – Anemoment (na měření síly větru) Roberta Hooka, který „překládal“ sílu větru do číselných hodnot, barometr, jež dovoloval předpovídat počasí. Přicházejí také i první pokusy změřit váhu vzduchu. Tato proměna něčeho živého v čísla a údaje dosahuje vrcholu v „digitalizaci“ počasí skrz meteorologické družice a počítačové modely. A nyní máme každý „své“ počasí ve smartfonu či laptopu. Už téměř nepotřebujeme vycházet ven...

(Dodatek Jan: A přesto, když sedíme na jihu Kréty a je krásně, nebo když na tomtéž místě se během jednoho dne strhne „povětrí“ a vítr v noci kvílí nepřítelův utěsněnými dveřmi a bouchá okenicemi, zažíváme opět povětrí tak, jako v dávných časech – jako něco, co je „větší“ než my a co se tedy

vymyká naší kontrole a dokonce i racionálnímu popisu. A když vyrazíme na procházku a v náhle se spustivším lijáku promokneme na kůži, nebo když jsme do hloubky duše okouzleni krásou stále se měnících bouřkových mračen, dostaneme tím jedinečnou příležitost se setkat s meteorologickými jevy opět v jejich božské podobě a uvědomit si tu část naší duše, která ví – byť to již zapomněla – o této jejich kvalitě.)

4. Realita, která se nachází „nikde“

My všichni máme tendenci vidět realitu, jako něco, co je „někde“. To je ovšem moderní pohled na věc – v minulosti lidé o tom, co je reálné, přemýšleli zcela jinak. Ve skutečnosti bylo to, co není „nikde“ zrovna tak reálné, ne-li dokonce víc, jako to, co se nalézá „někde“. Záměr této eseje je zpochybnit rozšířenou představu naší doby, že co není „někde“, není vůbec. Jde tedy o lokálnost prostoru – co není lokalizovatelné (Giegerich by řekl: „co jsme neobklíčili“ – Pozn.J) zdá se nám být neexistenční. (Opět podle Giegericha: to nás ohrožuje natolik, že jsme to prostě vyloučili z naší percepce – Pozn.J.) Moderní věda nejen že se zabývá pouze fyzickými jevy, ale ona si přivlastnila filosofické tvrzení, že pouze lokalizovatelná realita je reálná. Tím ovšem jsem vyloučili (tj. vzali právo na existenci) obrovské části světa, tedy jeho spirituálně-duchovní části, kterou jsme z „reálna“ přesunuli do ireálna lidské psyché. Jenomže to je veliká chyba, neboť tím nám něco zásadního začalo „tam venku ve světě“ chybět.

Můj první příklad pro existenci „nelokálního“ světa je mizení rostlin v cyklu roku. Kam se přestěhovávají všechny ty krásné květiny a rostliny na podzim? Jistě – „vědecky“ je nám známo, že se rostlina stáhne do kořenů, hlíz nebo cibulí pod povrch. A přesto – tato tak výrazná květina „zmizí“ do „nikde“, odkud se opět každé jaro navrací zpátky do „někde“.

Druhý příklad je denní a noční cyklus. I my mizíme do spánku, a když se nám zrovna nic nezdá, i my jsme „nikde“. Někdo může pozorovat naše tělo, ale my sami o sobě nemáme potuchy. Jsme „mimo“. No a můj třetí příklad je samozřejmě zážitek smrti. Pokud někdo zemře, máme pocit, že osoba, která byla „zde“ tu už není. Je nyní v nějakém ne-lokálním prostoru, který my neumíme vnímat a proto pro nás zdánlivě neexistuje. Kam ale odešla? Mnoho náboženských směrů se dívají na prostor, kam se dostaneme po smrti, jako na prostor „uvnitř“. Uvnitř, jako výraz něčeho, co nemá souřadnice. Toto „uvnitř“ je prakticky identické s psychickým prostorem, neboť i on není „lokální“. Takže se dostáváme k poznání, že lidská existence má dvě velice rozdílné formy existence – jednu vnější, externí a druhou vnitřní, diskarnovanou (opak inkarnace), obývající jakýsi vnitřní prostor. A podobně, jako je tomu se spánkem, kdy prožíváme velkou část našeho bytí v onom druhém, spánkovém, ne-lokálním prostoru, můžeme říci, že prožíváme i jistou nemalou část naší celkové existence v „diskarnaci“, tedy v prostoru, který není lokální.

Tento ne-lokální prostor je docela důležitý, neboť když jsou věci a bytosti v něm, nemalí vnější, vnímatelnou existenci, ale to neznamená, že by nebyly vůbec. Sny, mýty, myšlenky a především i bozi a archetypy nesporně „jsou“, i když neexistují v nějakém určitém místě. (Je fascinující, že právě tímto se starověké pojetí světa blíží poznatkům moderní fyziky – Pozn.J.)

JN dále popisuje, jak od starověku přes středověk až k začátkům racionalismu byl vždy tento „nikde-prostor“ považován za velice důležitý, dokonce například u Egyptanů za primární (Duat). Ještě dnes hovoří sibiřští šamani nebo i australští aboriginci o cestách, které vedou hvězdným, nebeským či snovým prostorem.

V poslední části této eseje se JN zabývá možnými cestami, které vedou k znovuobjevení tohoto ztraceného non-lokálního světa. Je to podle něho kultivace vnitřního ticha (a já říkám i toho vnějšího). Tedy meditace. Pak zjistíme, že existují jisté myšlenky, které přicházejí odněkud, kde nejsme my, ale kde také není nic konkrétního, lokálního. Z hloubky, která není naše vlastní. Dále pomáhá živit naše spojení s předky, mrtvými i bohy, neboť onen non-lokální svět je jejich doménou. Další způsob je praktikování toho, co Jung nazýval „žít symbolický život“. To znamená uvědomovat si sny, znamení, synchronicitu. To vede k uvědomění si, že jsme napojeni na něco většího, na zdroj, který působí nejen na nás osobně, ale na celé Univerzum.

Když se toto povede, zjistíme, že existuje vnitřní svět mýtů a symbolických obrazů, který není „v nás“, ale naopak, kde my jsem „v něm“. (To je pak onen nesmírně důležitý zážitek vlastních hranic, to, že nejsme vládci všehomíra, nýbrž (malá) součást něčeho velkého. Tento pocit je antidot hybris, naší zpučnosti. Pozn.)

A třetí cestou je to, co William Blake nazýval „dívat se skrz“. Je to praktikování odlišného způsobu vidění, nebo lépe „zření“ non-lokálního světa, který prostupuje (nebo se skrývá v) svět reálný. „Jsem přesvědčen, že znovuobjevení mimo-fyzikálního, nelokálního světa je jedna z velikých výzev současnosti a budoucnosti. Protože jinak my zůstáváme jednoduše pouze v půlce reality a přicházíme o její celistvost. Pokud praktikujeme tyto tři cesty k jejímu znovuobjevení, dostaneme se k vnímání všech složek reality – té materiálně-fyzické, psychické i spirituální. Realita, která „není nikde“ se potom změní na realitu, která je všude.“

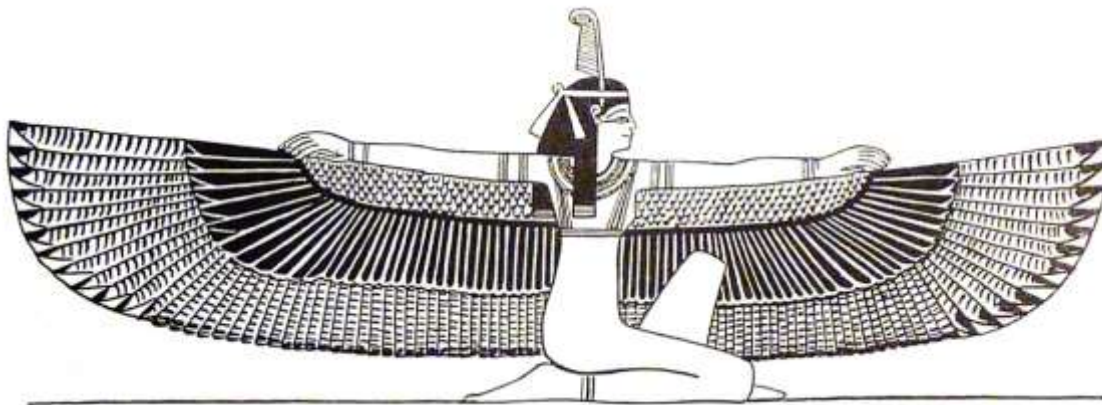
II. Druhá část – Prohloubení našich základů: Bozi a starý Egypt (Deepening Our Foundation: The Gods and Ancient Egypt)

5. Starověký Egypt a duše Západu

Žijeme v čase velikého spirituálního kvasu. Navzdory sekularizaci společnosti zažíváme intenzivní a trvalý příklon ke spiritualitě, který se projevuje zpochybněním etablovaného sekulárního paradigmatu. Mnoho lidí cítí, že tradiční židovsko-řecké kulturní dědictví neposkytuje zdroje k uspokojení jejich tužeb po spirituálním obnovení. Tato esej se zabývá významem starověkého Egypta v současném zápase o kulturní identitu.

Hrozby terorismu zjevně neodrazují statisíce turistů od cesty do Egypta. Přicházejí z každé evropské země, z USA, zrovna tak jako z mnoha zemí světa. Co je přitahuje? Je to jen onen pohled na ruiny staré říše, nebo je to něco hlubšího, co možná působí na podvědomí a čeho si většina turistů ani nemusí být vědoma? Jsem přesvědčen, že ona touha po starověkém Egyptě je symptomatická pro dnešní dobu, pro naši kulturu. Králové Egypta – faraoni – se nevyznačovali onou aureolou vítězství a osobní glorie jako tomu bylo u císařů Říma, ale skrze jejich vědomí, které stoupalo ke Slunci a hvězdám, skrze iniciační rituály a podobnost bohům. Je málo známým faktem, že to byli staří Egypťané, kteří vytvořili první mapy přibližně čtyři tisíce let před námi. Ale nebyly to mapy fyzického světa, nýbrž mapy onoho „jiného“ světa, do kterého se inicianti (a umírající) pouštěli hledat a nalézt spojení s bohy. Jeden z nejznámějších děl egyptské literatury – Kniha mrtvých – se zcela věnuje transformační cestě duše po „onom světě“, který my překládáme „podsvětí“, jež ale pro Egypťany byl primárním světem, nazývaným Duat.

Jak všichni citliví lidé vnímají, je náš dnešní svět v krizi. Ale to, s čím nyní bojujeme, nejsou ekonomické, monetární či politické těžkosti, se kterými si naše technologie mohou poradit. My se nalzáme v bitvě o duši. To, o co jde, je naše kulturní identita, naše „západní mentalita“. Já sám jsem studoval filosofii a základy, na kterých náš svět stojí na několika evropských univerzitách. Chtěl jsme absorbovat co nejvíce informací a vědění velkých myslitelů naší doby. Ale po čtrnácti letech studia jsem ucítil, že cosi hluboko uvnitř mě touží po něčem jiném, než co bylo možno nasytit filosofií. Připadalo mi, jako kdyby celá oblast lidské zkušenosti, našeho prožívání, byla filosofií nedotčena. Zjistil jsem, jak mě přitahují symbolické obrazy. Mohl bych citovat Junga, který řekl, že moudrost není otázka víry ani vědomostí, nýbrž souznění našeho myšlení s prvotními (primordial) obrazy podvědomí. V mé touze po této moudrosti jsem byl přitahován před-filosofickou mentalitou starých kultur, která dává dohromady mýty, archetypy a symbolické obrazy a vytváří z nich řeč duše. A tak jsem se setkal se starověkým Egyptem. Zde jsem našel onu hlubokou moudrost, jež byla vyjadřována v živoucích obrazech a symbolech. Oni dokonce měli i bohyni moudrosti (Maat ↓).

Úsilí o zpevnění světa

Moderní západní vědomí má své kořeny v starém Řecku. Byli to Řekové, kteří nám dali nejen vědu a filosofii, ale od ca. 6. století př.nl. také i naturalistický pohled na svět v umění. A je to právě víra v solidní, „pevný“ svět „tam venku“, který je základem pro naše vnímání reality. Tento „vnější“ svět ovšem postrádá už ze své definice „vnitřnost“ věcí. Což nám nevádí – nahrazujeme tuto vnitřnost svou vlastní – psychickou projekcí našeho vnitřku na to, co je „vně“.

Tato materializace světa má základ v židovském příklonu k jedinému, abstraktnímu bohu a v nesmírném úsilí vymýtit veškerou „idolatrii“, tedy uctívání idolů, jimž byla původně připisována duše – tedy oživující „vnitřek“. Trvalo do velice dlouho, než se podařilo zpevnit svět natolik, že zcela zmizela jeho duše – anima mundi. Ještě v renesanci a pak i v baroku do osmnáctého století zůstávaly především mezi prostými lidmi a dále i v prostředí astrologů, alchymistů atd. zbytky přesvědčení o duších rostlin, významných stromů, amuletů a dalších objektů.

Až nyní se opět dostáváme do doby nového Exodu, tentokrát nikoliv útěku židů z egyptského zajetí (toto nutno vidět v souvislosti s pozdější kapitolou, kde JN popisuje neschopnost Egypťanů pochopit židovského boha Jahve coby abstraktní pojem), ale útěku z racionalismu a přílišné solidity (petrifikace – Pozn.J.) čistě materialistického pojetí světa. To ale neznamená, že bychom měli jít zpátky k Egypťanům, ale spíš se otevřít obohacení, které nám „to druhé“ pochopení (které já nazývám mytologické – Pozn.J.) může přinést.

Když Solon navštívil egyptské město Sais, vyptávali se ho egyptští kněží na jeho vzdělání, vhledy a pochopení. Solón se snažil je ohromit šíří svých vědomostí, ale poté, co skončil prohlásil jeden starý kněz: „Ach, Solóne, vy Řekové jste jako malé děti. Mnoho toho nechápete.“ Poté byl Solón zasvěcován do částí starověkého učení, ale Egyptané měli moudrost, jíž Řekové nebyli schopni porozumět. Jednalo se o neviditelný svět, který tvořil základ fyzického světa a tento prostupoval. Krom toho chápali, že fyzický svět není pevný, a že pokud někdo hledá přístup k základům existence, je nutné, aby vyvinul takový stupeň vědomí, jež mu umožní projít doslovným světem k jeho symbolické podstatě, do světa **sakrální imaginace**.

6. O božství bohů

Moderní psychologie nám umožnila znovuobjevit bohy coby naše vlastní psychické energie, archetypy podvědomí. Ale máme jejich „božství“ vnímat jen jako výraz jejich psychologické síly v nás, nebo spíš jako něco, co existuje na nás nezávisle, coby autonomní spirituální realita? Co vlastně přesně dělá boha „divine“, tedy božím?

Současná kultura je v podobné situaci, jako byla kultura řecko-románské periody. I tenkrát se „přítomnost“ bohů v myšlení lidí vytrácela. Bozi, jež byli tisíciletí uctíváni, přestali být „cítěni“. I dnes vnímáme podobně – jen s tím rozdílem, že dnes je to ono monoteistické paradigma, které přestává být „věro-hodné“. Starověcí bohové se najednou začínají objevovat v naší mysli. Zatímco se v Římě pomalu vytráceli z vědomí lidí, do našeho se vkrádají.

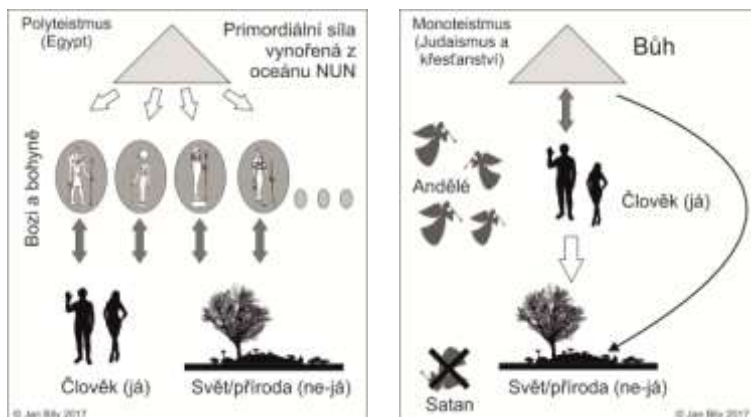
JN na základě často se opakujícího textu litanie boha Ra dokládá, že starověký polyteismus měl jako základ představu, že všichni bozi jsou manifestace nadřazené síly. Jeden ze stěžejních bodů této představy vězí v tom, že každý z bohů představuje jakousi bránu, vstup do této nadřazené síly. Každý z bohů a bohyně představuje jeden aspekt Absolutna. Proto každý z těchto v Egyptě často zcela lokálních bohů může být uctíván jako „ten nejvyšší“. Tak například Ptah byl znám jako lokální bůh Memfisu, patron řemeslníků. Vedl ty, kteří přetvářeli hmotu v něco spirituálního – řezbáře, sochaře a kameníky, cizeléry a klenotníky. Ale současně se můžeme setkat s Ptahem jako s Tvořitelem, jako s otcem všech bohů, jež zrodil sebe sama... A podobně jako on, většina egyptských bohů je schopna zastat roli nadřazené, prvotní síly.

To, co bohy Egyptanů dělalo bohy byla skutečnost, že jejich domov byl – řečeno mytologicky – v primordiální zemi, která se, na počátku věků, vynořila z velkého oceánu Nun. Tento oceán (lze ho také nazvat „statickým vlněním“ ve smyslu kvantové mechaniky – Pozn.J.) je mimo jakoukoliv definici. Je to oceán ne-bytí a proto se stvořitel z něho musí stvořit nejprve sám. Podle mýtu z Heliopole se Atum, prvotní síla/impulz vynořil z tohoto oceánu coby pevná země (pahorek). (Došlo tedy ke kolapsu „možností“ který vyústil v „jistotu“ nebo „existování“ – Pozn.J.) Tím „tvořitel“ začal využívat doposud nevyužitou, nedotčenou potencialitu (skrytost) coby existenci. A každý bůh či bohyně, jakkoliv vzdálený/á této prvotní síle, je schopen(schopna sloužit jako spojení s ní.

Nicméně zrovna tak, jako jsou tito bozi spojeni s primordiální tvořivou silou, jsou spojeni i s „naším“ světem a lidskou psýché. K tomu, jak ale tyto tři kategorie spolu souvisí – bozi, svět fenoménů a lidská psýché – je ovšem nutno vzít v úvahu, že dřívější vnímání přírody a okolního světa bylo takové, že jak člověk, tak i přírodní bytosti, jevy atd. jsou nadané duší (psýché), jež pochází od bohů. Všechny starobylé kultury tak byly podstatně více spleteny s bohy než jsme to my dnes. Na jedné straně tak

lidé byli v přímém kontaktu s bohy, na druhé straně pak neexistoval dnešní pohled na přírodu jako na něco menšího, méně vyvinutého, nenadaného duší.

← Rozdílné pojetí boha/bohů a především vztahu mezi člověkem a přírodou v starověkém Egyptě a monoteistických náboženstvích – Judaismu, Křesťanství a Islámu. V monoteismu stojí také většinou mezi Bohem a člověkem ještě prorok – tedy ten, jenž Boha jaksi „internalizoval“, zvnitřnil. Zatímco v polyteismu člověk „vzlétá“ k bohu,

v monoteismu bůh sestupuje do člověka. V osobě Ježíše se pak bůh přímo stává člověkem.

Lidé byli schopni se do té míry identifikovat (skrz ceremonie, rituály a především skrze analogii, shodu) s bohem či bohyní, skrze obklopení se jeho/jejími atributy, že se stávali sami bohy. To je onen „zlatý“ věk, kdy bozi ještě „chodili mezi lidmi“. Bozi tak representovali stavy duše, skrz které se člověk dostává do změněného stavu vědomí – komunity s božstvím, s tím, co je větší. Tak například skrze identifikaci s bohem Osiridem je pak člověk schopen projít říší mrtvých, podsvětím, Duatem. Jeho vědomí je tak osvobozeno od toho, co ho jinak v „normálním“ stavu omezuje. Toto míšení mezi božských a lidským lze pak využít pro speciální účely – například identifikace faraona v bitvě se Sethem, bohem ničení a destrukce. (O to přicházíme jako děti monoteismu – Pozn.J.)

Duše a spirit

Ve starověkém Egyptě se religiózní literatura zaměřovala na cestovní plán pro duši člověka k uvědomění si božstev coby vstupních bran k nadřazené, primordiální síle (Ra). Tím, že se král (faraon) identifikoval se všemi sedmdesáti čtyřmi bohy a bohyněmi, že „znal jejich jména a jejich formy“ že „měl znalosti o tom, co je jejich substancí, jejich mysteriózním obsahem“, se „otevírala brána ‚Mysterijní krajiny‘ pro jeho duši“. Král byl veden skrze bohy a za bohy do „Primární země“, jež je zdrojem božské síly. Získával tím stejnou kreativní sílu, jakou se vyznačuje primordiální bůh-Atum/Ra, jež se manifestoval v oceánu (nebo fyzikálně v „poli“) Nun. Cesta krále tedy nespočívá jen v „předstupní“ – tedy identifikaci, splynutí a pohlcení bohem/bohy, ale je to cesta skrze ně a za ně, k síle, ve které král potom jaksi splývá s Ra, ale zároveň i zůstává manifestací ochrany a podpory země – Egypta. Toto je královo spirituální znovuzrození. Zde se bozi (a nejvyšší síl)a tedy již neprezentují coby psychické aspekty, se kterými se člověk identifikuje, ale jedná se o splynutí s božskou silou.

7. Umělec jako kněz

Ve starověkém Egyptě bylo na obrazy a sochy nahlíženo jako na potenciální nositele pro božské a archetypální energie. Bozi a duchové mohli takový artefakt obývat a tím se umělecké objekty stávají mostem mezi spirituálním a materiálním světem. Starověký umělec byl tedy, podobně jako kněží a kněžky, zprostředkovatel mezi světy. V této pozici měli umělci roli udržovatele posvátné kultury starověkého Egypta.

Isfet a Maat

Je až zarážející, jakou pozornost věnovali Egypťané zkoumání vztahů mezi lidskou a božskou sférou. Jejich orientace vždy směřovala k té druhé, spirituální, podle jejich vnímání té původní sféry nenarušené harmonie. Věřilo se, že egyptská společnost může vzkvétat jedině tehdy, když se pokud možno těsně přiblíží tomuto světu bohů a když je vedena principem, jež nazývali Maat – tedy harmonií nebo pravdivostí. Na opačné straně než Maat stál Isfet, síla chaosu a rozkladu, ztráty „pravé“ formy a vnitřních archetypů. Maat vnímali jako to, čím se bozi živí – jsou známy vyobrazení faraonů, obětujících Maat tomu či onomu bohovi. Faraonova role pak spočívala především v „nastolení Maat namísto Isfet“. Ale touha po Maat a vědomí o destrukční a rozkladné síle Isfet prostupovaly celou egyptskou společností.

Egyptské sochy, reliéfy i malby nebyly, jak bychom je dnes mohli vidět, „vyobrazením bohů“, byli to bozi – artefakty byly oživeny a obydleny příslušnými božstvy. Tak například Sekhmet, družka boha Ptaha, jež je obvykle vyobrazována se lví hlavou,